

Det norska folkets historia 1814—1875.

Det norske folks liv og historie gjennom tidene. VIII. Tidsrummet 1814 til omkring 1840; IX. Tidsrummet 1840 til omkring 1875. Av WILHELM KEILHAU. Oslo 1929—1931.

Den flod av historisk litteratur, som sedan ett årtionde väller fram över bokmarknaden, synes ge vid handen, att mänsklighetens framfarna öden i hög grad tillhöra det *levande* förflutna. Men ser man efter vilka verk, som nått den betydligaste försäljningssiffran, finner man, att den färgstarka essayistiken leder. Denna belletristiska genre vädjar — ofta med betydande litterär talang — till den bildningsambition, som i historisk sensationslitteratur finner en värdigare tillflyktsort undan vardagen än i filmen och förströelseromanen. Men för en djupare förståelse av samhället och dess funktioner ger Lytton Strachey och hans efterföljare föga, de lika litet som en stor del av den egentligen populärvetenskapliga historien. Detta beror i sin mån på att framställningarna sakna aktualitet; de förklara icke det förgångna utifrån nutidens problemläge i samhälleliga spörsmål.

Att stanna vid det traditionsmässiga och tidsbundna räcker inte. Den historiker som omtalar, att Ludvig XIV inledde ett vittutseende krig med holländarna, därför att »de voro fiender till hans religion», tränger aldrig bakom skalet av proklamationer och talesätt. I lyckligaste fall når han de ord- och tankekatgorier, i vilka intressena framställdes. Den geopolitiska realitet, som drivit fram Ludvig XIV:s krig, sammanknytes inte med de gamla politiskt-religiösa tankeformlerna.

För modern historia tillkommer en annan felkälla. Från 1700- och 1800-talen har bevarats och i stor utsträckning publicerats ett överväldigande officiellt aktmaterial. Genom sin lätt-tillgänglighet och överskådlighet frestar detta ofta historikern att bygga framställningen på denna till synes fasta grund. Så finner man, att Karl-Johanstiden i Sverige brukar indelas i två epoker med gränsåret 1830. Indelningsgrunden, som bestämmas av tryckt aktmaterial, är riksdagens verksamhet. Före 1830 sysslar

ständerna med ekonomiska ting, efter denna tidpunkt huvudsakligen med grundlagsfrågor. Vad det svenska folket sysslade med under denna tid tillägges icke den betydelse, att man i detta kan finna riktlinjer för en uppdelning av tiden 1810—1844. Oskar I:s och Karl XV:s tid inskränkes så gott som utslutande till referat av riksdagsprotokoll, diplomatiska förhandlingar och unionsfrågor av statsrättslig natur. Oskar II:s regering skildras enligt samma grundsyn. Den ekonomiska och sociala utvecklingen inklusive socialismen och arbetarrörelsen ägnas på sin höjd ett särkapitel, vars sidantal inte nämnvärt överstiger utrymmet för personalia över det kungliga huset och dess anförvanter. Genomgående för verk som dessa är att politiska parti-grupperingar inte ställas i relation till de materiella intressen, som förenade olika grupper av folket. Den andliga kulturen skiljes i allmänhet ut från samband med folkets liv i övrigt.

En helt annan inställning möter i det under åren 1929—1931 utkomna arbetet: »Det norske folks liv og historie gjennom tidene», tidsrummet 1813—1875. På grundval av djupgående primärforskningar upplägger dess författare Wilhelm Keilhau sitt ämne efter en plan och en grundsyn, som är så artskild som möjligt från den man vanligen möter i arbeten av detta slag.

Keilhaus grundåskådning kan närmast betecknas som civistisk. Alla yttringar av det norska folkets liv knyts samman. Genom demografiska undersökningar belyses folkets sociala struktur och därmed dess yrkesuppdelning. Den materiella kulturen i form av jordens brukningsätt, näringarnas tekniska drift, byggnader, husgeråd, verktyg blir, förklarad av Keilhau, inte etnografiska kuriosa utan står som uttryck för en bestämd social och ekonomisk utvecklingsform. Folklagrens omskiktning och den materiella kulturens förändringar sättas i förhållande till den allmänna ekonomiska utvecklingen; denna skildras i en fast nationalekonomisk terminologi, inte i diffusa talesätt om »dåliga tider», »privatekonomisk kris», som annars gärna översvämma. När påverkningar från de stora kulturmakternas idévärld utredes, sker detta inte genom en godtycklig uppräknings av tankemotiv, utan problemställningen, sådan den förelåg i Norge, blir förklaringsgrunden till att problemlösningen hämtades där den stod att få, nämligen i utlandet. Det politiska livet kommer så att växa fram på den punkt, där linjerna från den sociala strukturen, tillfälliga ekonomiska förhållanden och argumenteringen för de politiska idéerna skära varandra.

En närmre genomgång av de olika kapitlen visar, hur

Keilhau på denna bakgrund uppdrager grundlinjerna i det norska folkets liv och historia under 1800-talet.

I de inledande kapitel, som behandla unionens tillblivelse, visar Keilhau, hur den politiska utvecklingen omkring 1814 bars upp av ett fåtal ämbetsmän, större näringsidkare och proprietärer, medan majoriteten av det norska folket var politiskt likgiltigt. Denna överklass var känslig för eventuella svenska påtryckningar och måste därför ingå på förhandlingar inför hotet från den svenska armén. De som förde underhandlingarna voro till sin uppfostran 1700-talsrationalister. Stortingspresidenten Christie anlade endast praktiska synpunkter, när han skapade »Unionen som den blev», vilket för Keilhau ter sig som det mesta Norge kunde uppnå under förhandenvarande politiska läge. Den klass, som bar utvecklingen 1814, bräcktes sönder av de ekonomiska stormarna på 1820- och 1830-talen. De stora handelshusen gjorde konkurs, proprietärerna måste lämna sina egendomar, ämbetsmännen voro icke längre självskrivna ledare ute i bygderna. »Sorenskrivertiden» var förbi, och böndernas politiska självkänsla växte samtidigt med att de ekonomiskt gjorde framsteg på proprietärernas bekostnad. I städerna framväxte en ny generation som i skeppsrederiet fann den mest lönande näringen; dess politiska ideal voro hämtade från parlamentsreformens England och Ludvig-Filips Frankrike. Det var »konsulttiden», som började. De årtionden, under vilka dessa sociala nybildningar skedde, motsvara ungefär Oskar I:s och Karl XV:s regeringar. Denna tid var också den politiskt lugnaste under unionens historia. Först med början av 1870-talet, när bönderna under Sverdrup organiseras i »Venstre»-partiet, kommer ett allvarligt oroselement in i politiken.

Generationen från 1814 tillgodogjorde sig, som Keilhau visar, inte blott utlandets politiska idéer. Även dess teknik infördes. John Collet är endast den mest framträdande av de »byjordbrukare», som införde en förbättrad jordbruksteknik. 1840, när förbättringarna i Sveriges järnhantering befunno sig på experimentstadiet, voro de norska bruken redan fullt tidsenliga.

För Keilhau står det klart, att svagheten hos generationen från 1814 låg i dess bristande förståelse för utrikespolitiska problem; detta i sin tur medverkade till att Sverige fick ledningen av utrikespolitiken. Men denna generations verk blev inte desto mindre föredömligt och idealbildande. Det är kraftkällan för den litterära nationalromantiken och Wergeland.

De ledande klasserna efter 1840 löste nya uppgifter. De utbyggde och nyskapade industrier men förkovrade främst handelsflottan och fisket. Deras socialpolitik hade en filantropisk

karaktär och yttrade sig i kamp mot hembränningen och för förbättrad sjuk- och fångvård. Samtidigt med att de politiskt myndiga samhällsklasserna konsolideras i partier, framspirar en social undervegetation. Det är den av Marcus Thrane ledda arbetarrörelsen, som under 1850-talet förebådar socialismen.

Unionspolitiken skildras ingående av Keilhau. Det synes emellertid som om framställningen i detta ämne skulle ha vunnit på att författaren även här satt den skandinaviska historien i relation till den allmänt europeiska. Det är säkerligen ingen slump, att de unionspolitiskt lugnaste årtiondena sammanfalla med den svenska utrikespolitikens orientering åt västmakterna, Norges viktigaste marknader, medan unionsstridens återuppblossande är samtidig med Sveriges allt starkare gravitering mot Tyskland. Denna synpunkt skulle säkerligen ha varit givande för belysningen av Norges ställning till unionen. — Ståthållarstriden vid Karl XV:s trontillträde är i sina enskildheter känd. En detaljuppgift är här betecknande för den norska nationalkänslans växt: berättelsen om hur Karl XV:s antagande av svenskt ordningsnummer 1859 väckte ogillande, under det att 1814 Karl XIII:s ordningsnummer för det politiskt intresserade Norge ännu inte var något problem alls.

I det föregående ha vissa av huvudlinjerna i Keilhaus framställning blivit följda. Sammanhållen kring de ledande synpunkterna, grupperar sig en rikt facetterad skildring av de olika sidorna i det norska folkets liv. Främst gäller detta första delen av verket, där grundritningen till 1800-tals-samhället göres. Sådana kapitel som »Folket og næringsdriften ved begynnelsen av hundreåret» och »Boliger og folkeliv omkring 1814» livas av en rikedom på konkreta och målande detaljer. De litteratur- och konsthistoriska avsnitten knyts fast samman med den allmänna utvecklingen. Ett exempel härpå är kapitlet om Wermland. I andra delen möter ett kapitel »1848 og efterpå», där den thranistiska arbetarrörelsen skildras. Kapitlet är anmärkningsvärt, men då Keilhau här framhäver, att Marcus Thrane var den förste i världen, som skapade en arbetarrörelse med politiska mål, är detta icke riktigt. Redan på 1830-talet funnos i Frankrike socialistiska och kommunistiska partier med program för valrättens utvidgning och erövrande av den politiska makten. Marcus Thrane var — enligt Keilhau — ingen kommunist. Han företrädde istället vad Jaurès kallade »la révolution évolutionnaire». »Åndsströmningar i tiden fra 1840 til 1864» fördjupar perspektiven på Norges andliga utveckling. Däremot tillhöra de avsnitt, som behandla utrikespolitiken, det svagaste i Keilhaus verk. Hans framställning av utrikespolitiska

frågor är inte tillräckligt genomarbetad. De vetenskapliga arbeten, som ligga till grund, skönjas ibland alltför tydligt bakom den form, Keilhau här givit sin skildring.

I den rikedom av fakta och idéer, som överflöda i Keilhaus verk, har endast ett godtyckligt urval kunnat göras. Ännu en sida av hans författarskap må dock framhållas. Som en kommentar till de politiska ledarnas verksamhet ger Keilhau ofta porträtt av den enskilde mannen bakom den officiella personligheten. Bilden av stortingspresidenten Christie är, med sina konkreta och för karaktäriseringen väsentliga detaljer, förklaringen till hans politiska gärning. Oskar I och Karl XV tecknas skarpt antitetiskt. Oskar I:s likgiltighet för kunglighetens yttre attribut motsvarades av en hög uppfattning av hans egna regentegenskaper; Karl XV dolde under maktens symboler, dess ståt och glans ett stort mått av självförakt. Den genomgående aspekten för Keilhaus talrika porträtt är: individen satt in i sin miljö.

Skildringen av »Det norske folks liv og historie» under 1800-talet är ännu inte avslutad, men de två band, som utkommit, berättiga till stora förhoppningar på de följande. Keilhaus sätt att planlägga en populärhistoria är okonventionellt och idérikt; framställningen är konkret och livlig. Han har visat, hur vederhäftig historia kan bli en *levande* förflutet.

Nils Holmberg.